SKS:n kirjaston kerrostuvat kokoelmat

Teksti ja kuvat **Vesa Kyllönen**

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran (SKS) kirjaston kokoelmat ovat karttuneet Seuran perustamisesta, vuodesta 1831 lähtien. Alkujaan SKS:n yhtenä tarkoituksena oli kokoilla ”kaikkinaisia Suomen historiaan, runollisuuteen, muinaisuskoon, maantieteeseen ja tilastoon, kielen harjoittamiseen ja muihin semmoisiin asioihin” liittyviä käsikirjoituksia ja julkaisuja, sekä kirjoja, ”mistä aineesta hyvänsä, kunhan vaan ovat suomen kielellä”. Kirjasto- ja arkistotoiminnan pontimena oli siis muodostaa SKS:n omaan toimintaan niveltyvä Fennica-kokoelma. 1800-luvun loppupuolella kokoelmissa alkoi painottua Kalevalaa ja kansanrunoutta koskeva tutkimus ja edelleen, etnologinen kirjallisuus, josta 1900-luvun kuluessa kehittyi kirjaston kokoelmien toinen keskeisala, kulttuurien tutkimus. Samalla Seuran nimessäkin mainittu ”suomalainen kirjallisuus” jatkoi karttumistaan, ja Fennica-ajatusta jatkoivat 1930- ja 1940-luvuilla muun muassa kirjastonhoitaja Eino Nivanka ja Seuran esimies Viljo Tarkiainen. Vielä 1980-luvulla silloisesta Helsingin yliopiston kirjastosta (nyk. Kansalliskirjasto) ohjattiin asiakkaita SKS:n kokoelmien pariin; ainakin kaunokirjallisuuden osalta kokoelmien katsottiin muodostavan

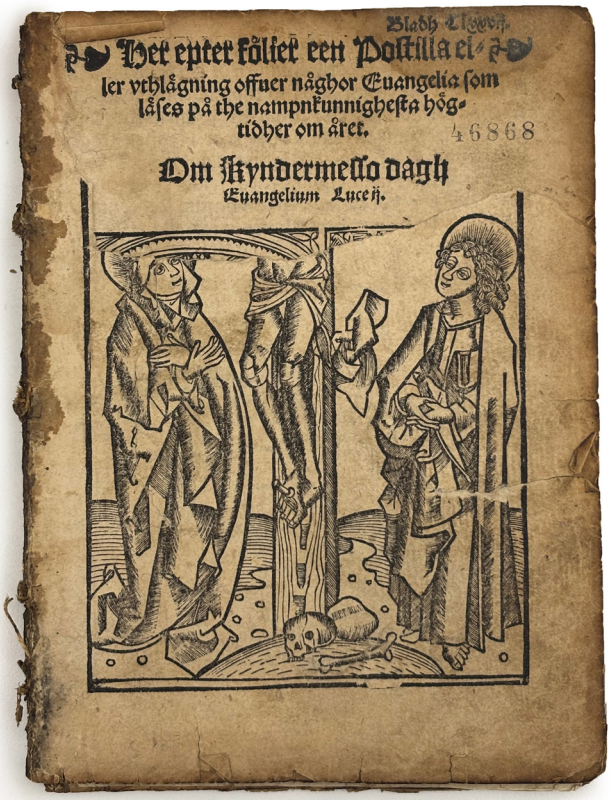

SKS:n kirjaston vanhin teos on nykytietojen valossa Olaus Petrin Een lijten Postilla 1530-luvulta. Kuva: Vesa Kyllönen

SKS:n Vanha Fennica -kokoelma käsittää Ruotsin ajan suomalaista kirjallisuutta. Kuva: Vesa Kyllönen

vara-Fennican.

Ajan oloon SKS:n kirjaston hankintaohjelmaa on uudistettu, mutta perustava tarkoitus on säilynyt. Kirjasto painottaa kahta keskeisalaa, kulttuurien tutkimusta (”muinaisuskoa”) ja kirjallisuudentutkimusta (”runollisuutta”), ja Kalevalaan liittyvän kirjallisuuden sekä suomalaisen kaunokirjallisuuden lisäksi kokoelmiin hankitaan sellaista humanistista ja yhteiskuntatieteellistä kirjallisuutta, jolla katsotaan olevan arvoa suomen kielen, suomalaisen kirjallisuuden ja suomalaisen kulttuurin kannalta. Kustantajanakin profiloituneen SKS:n omat julkaisut liitetään luonnollisesti osaksi kirjaston kokoelmia. Ne muodostavat SKS:n julkaisujen arkistokokoelman, joka kuuluu UNESCO:n kansalliseen Maailman muisti -rekisteriin.

SKS:n kirjaston kokoelmat karttuivat aluksi vaihdoin ja lahjoituksin. Seuran omia julkaisuja lähetettiin siis ulkomaisiin tieteellisiin seuroihin ja organisaatioihin, joilta saatiin vastineeksi sikäläistä tutkimus- ja tietokirjallisuutta. Yhteistyö ja vaihtotoiminta oli tiivistä varsinkin Viron, Saksan ja Ruotsin suuntaan. Lahjoitukset taas painottuivat suomalaisiin yksityishenkilöihin ja kustantajiin. Niin ikään SKS:lla oli kirjeenvaihtajajäseniä ulkomailla, ja heiltä Seuran kirjastoon saatiin tutkimuskirjallisuutta ja ainesjulkaisuja.

Kuudenkymmenen toimintavuoden jälkeen eli vuosisadan lopulla kokoelmat olivat kasvaneet hyvää vauhtia, mutta ilmeisesti jokseenkin epätasaisesti. Toimintakin oli järjestäytymätöntä, ja tilojen – ”huoneuksen” – puuttuessa kirjoja säilytettiin jäsenten hoteissa ja muun muassa Kansalliskirjaston eteiskaapissa. Jupistiin, että kirjallisuuden kustantajat voisivat muistaa SKS:aa enemmänkin. Toisaalta esimerkiksi suomalaisen kaunokirjallisuuden kustantajat pitivät pitkälle 1900-lukua tärkeänä lahjoittaa julkaisujaan osaksi SKS:n kirjaston kokoelmia. SKS:n kirjasto ei ole vapaakappalekirjasto, joten lahjoituksilla oli väliä.

Kartunta alkoi painottua ostoihin vasta

1970-luvulla. Kirjaston kokoelmalinjaukset ovat tämän jälkeen vain tarkentuneet, ja hankintaa tehdään käytännössä kirja kerrallaan. Vastaavasti karsintaa tehdään harvakseltaan. Monista tieteellisistä kirjastoista poiketen SKS:n kirjasto on edelleen säilyttävä, painettuja aineistoja korostava kirjasto. Julkaisuja hankitaan ensi sijassa tutkimuskäyttöön, mutta kaikille avoimena tieteellisenä erikoiskirjastona SKS:n kirjasto palvelee myös keskeisalojensa harrastajia. Aineistoa kirjaston kokoelmissa on noin neljä hyllykilometriä.

Kokoelmat luokituskaavan lävitse

Harrastaja, tutkija tai kirjakiinnostunut voi lähestyä SKS:n kirjaston kokoelmia monesta näkökulmasta. Kirjaston kokoelmalinjauksia suhteutetaan Seuran tarkoitusperiin, mutta yhtä lailla kokoelmia voidaan katsoa luokituskaavaa vasten. SKS:n kirjaston luokitus luotiin tiettävästi kirjastonhoitaja Emil Aukusti Tunkelon ensimmäisellä kaudella 1902–1910 ja se laadittiin tieteenalakohtaisesti siten, että aakkosellisen luokituksen alkupäässä korostuivat SKS:n keskeisalat (tärkeimpinä kielitiede, kansanrunous ja -sävelmät sekä kansanuskomukset, kaunokirjallisuus, kirjallisuudentutkimus ja kansatiede), puolimaissa maantiede ja historia, lopussa muu. Tieteenalojen alle on 120 vuoden aikana muodostunut kymmenittäin alaluokkia ja lisätarkenteita.

SKS:n kirjaston tapa luokitella aineisto perustuu aakkosiin. Siksi huomionarvoista on, että luokituskaavaa määritettäessä kirjaston arvokkaimpiin kokoelmiin kuuluva aineisto, Vanha Fennica, on sijoitettu aakkosissa viimeiseksi, Ö-kirjaimen alle. Siinä mielessä se on katsottu viimeistään 1900-luvun alussa muista kirjaston kokoelmista erilliseksi kokonaisuudeksi. Lisäksi se on monista muista luokista poiketen julkaisuajan, ei aiheen perusteella muodostettu kokonaisuus.

Vanha Fennica käsittää ennen vuotta 1809 painettua suomenkielistä kirjallisuutta ja julkaisuja ajalta ennen Turun paloa (1827). Kokoelmaan sisältyy muun muassa Mikael Agricolan teoksia, *Raamattuja* ja muuta hengellistä kirjallisuutta, Turun Akatemian väitöskirjoja sekä iso joukko tilapääjulkaisuja, esimerkiksi häärunoja ja ruumissaarnoja. Valtaosa Vanhaan Fennicaan kuuluvista julkaisuista on 1600–1700-luvuilta, mutta luokassa on joitakin julkaisuja myös varhaisemmalta ajalta. Vanhimpia luokan julkaisuja ovat esimerkiksi vuoden 1548 *Se Wsi Testamenti* ja *Davidin Psaltari* vuodelta 1551. Kokoelman vanhimmat ruumissaarnat ovat 1600-luvun alusta.

Vanhan Fennican osalta SKS:n kirjaston kokoelmat ovat osoittaneet olevansa enemmän kuin vara-Fennica. Vuonna 2022 paljastui, että kirjaston kokoelmiin kuului kahdeksisenkymmentä Ruotsin ajan suomalaista julkaisua, joita ei ollut Kansalliskirjaston kokoelmissa. Joukossa oli paitsi arkkikirjallisuutta myös ruumissaarnoja, niin latinan-, ruotsin- kuin suomenkielistä aineistoa.

Myös luokituskaavan sisään jää arvoaineistoa. Vanhan Fennican ohella kokoelmiin kuuluu keskeisaloja tai Suomea eri tavoin koskevaa kirjallisuutta. Kirjaston vanhimpiin julkaisuihin lukeutuu esimerkiksi Sebastian Münsterin *Cosmographia*, josta kirjaston kokoelmissa on 3. latinankielinen painos vuodelta 1554 sekä saksankielinen, luultavasti 15. painos vuodelta 1578. Ilmestyessään alun perin 1544 *Cosmographia* oli ensimmäinen koko maailman käsittävä maantieteellinen teos saksan kielellä, ja koska teoksessa kuvataan myös Suomen oloja, on teoksella hyvä peruste kuulua SKS:n kirjaston kokoelmiin. Lisäksi kokoelmiin on ostettu 1800–1900-lukujen taitteessa Pohjoismaiden karttoja, muun muassa Abraham Orteliuksen *Septentrionalium Regionum Descrip.* (1587) ja Gerard Mercatorin *Svecia et Norvegia cum confijs* (n. 1600) kirjaston karttakokoelmaa täydentämään. Maantieteitä käsittävään I-hyllyluokkaan lukeutuu siis SKS:n kannalta keskeistä, vanhaa-

Johannes Messeniuksen Scondia Illustrata vuodelta 1705 kuuluu SKS:n kirjaston Skandinavian historian hyllyluokkaan. Kuva: Vesa Kyllönen

kin aineistoa.

Kirjaston kokoelmat painottuvat SKS:n omana elinaikana ja erityisesti Suomen itsenäisyyden aikana julkaistuun kirjallisuuteen, mutta käytännössä kirjallisuutta kokoelmissa on 500 vuoden ajalta. Kokoelmia ei myöskään järjestetä iän, vaan luokituskaavan mukaan, ja näin niitä määrittääkin luokasta riippumatta kerroksellisuus. Lähes 200 vuotta vanhassa kirjastossa se tarkoittaa, että yhdessä hyllyluokassa voi olla eri-ikäistä ainesta samalta tieteenalalta, niin että yksittäinen hyllyluokka tarjoaa kattauksen kokonaisen tieteenalan historiaa tai vähintäänkin näkymän historiallisesta ajanjaksosta jonkin tieteenalan tai aiheen piirissä.

Näin on laita erityisesti kulttuurien tutkimuksen kohdalla. Maailman mittakaavassakin ainutlaatuinen kokoelma tuo yhteen kansainvälistä tutkimuskirjallisuutta ja ainesjulkaisuja maailman eri kolkista, mutta se on myös kehittynyt kiinteässä vuorovaikutuksessa perinnetieteisiin (folkloristiikka, etnologia, uskontotiede, kulttuuriantropologia). Kirjaston yhteyteen vuonna 1962 perustettu etnologinen osasto hoiti pitkään perinnetieteiden keskuskirjastotehtäviä Suomessa ja aineiston hankinta seuraili näiden tieteiden paradigmoja varsin tiiviisti. Toisaalta kulttuurien tutkimuksen kokoelman kohdalla kerroksellisuudesta kielii se, että uudempi tutkimuskirjallisuus menee siinä vanhemman aineiston lomi. Uudemman sananparsitutkimuksen ohella kokoelmaan sisältyy esimerkiksi Christoph Grubbin *Penu proverbiale* -kokoelma (1678). Uususkonnollisuutta käsittelevän tutkimuskirjallisuuden rinnalla kokoelmissa on Giambattista della Portan luonnonmagiaa käsittelevä renenssanssiklassikko *Magiae naturalis* (1694, alun perin 1558). Niin ikään kokoelma tuo yhteen modernin saamelaistutkimuksen ja Johannes Schefferuksen *Lapponian* (1673) ja Knuud Leemin teoksen *Beskrivelse over Finmarkens Lappar* (1767).

Kokoelmat kartuntaluetteloiden valossa

Toinen mahdollisuus lähestyä SKS:n kirjaston kokoelmia on tarttua kartuntaluetteloihin. SKS:n kaltaisessa tieteellisessä seurassa kaikkinaisten suomalaiseen kirjallisuuteen liittyvien kirjojen kokoilua on harjoitettu alusta pitäen pieteetillä. Tiedossa on, mistä ensimmäiset kirjat saatiin, milloin ne lahjoitettiin ja kuka ne lahjoitti. Kirjojen omistushistoria eli provenienssi on siis kokoelmanhoitajien tiedossa, mutta se on ollut pitkään myös avoimesti saatavilla digitoiduista kartuntakirjoista Doria-julkaisuarkistossa.

Toisin kuin lukemattomilla kirjoilla suomalaisissa kirjastoissa, SKS:n kirjaston kirjoilla on monasti historiaa, yllättävääkin. Koska Seuran piirissä on pitkälle 1900-lukua toiminut iso liuta suomalaisen kulttuurielämän avainhenkilöitä ja Seuraa ylipäänsä on pidetty arvossa, avautuu niin lahjoitusten kuin ostojenkin osalta yksittäiseen kirjaan merkitystä. Kirjoja on saatu lahjoituksina kustantajilta tai kirjailijoilta itseltään, ehkä heidän kuolinpesistään, mutta kirjoja on myös ostettu. Esimerkiksi Juhani Ahon kirjastoa ostettiin vuonna 1926 ja SKS:n

Arkkikirjallisuuden kokoelma on ollut konservoinnin tarpeessa jo pitkään, ja siihen on SKS:ssa hiljattain ryhdyttykin. Kulttuuriperinnön jatkuminen sukupolvelta toiselle kysyy kuitenkin rahaa, ja siksi kirjasto ottaa tähän työhön mieluusti lahjoituksia vastaan. Kuva: Vesa Kyllönen

kirjaston kokoelmiin päätyi sitä kautta kymmeniä nimekkeitä, jotka vaihtelevat Ahon teosten käännöksistä hänen harrastekirjoihinsa. Toivo T. Kailalta ostettiin vuonna 1959 288 Turun Akatemian väitöskirjaa, joista pääosa oli 1600- ja 1700-luvuilta. Elias Lönnrot taas oli Seuran alkuaikoina aktiivinen lahjoittaja, mutta hän oli myös testamentissaan määrittänyt, että Idatytär saisi hänen kuolinpesästään valita tarvitsemansa kirjat, Helsingin yliopiston kirjasto valitsisi sitten ja lopulta SKS pitäisi haluamansa ja jakaisi loput esimerkiksi oppilaitoksille ja kirjastoille. Ensimmäisen testamenttilahjoituksen (1887) jälkeen myös Ida Lönnrotin perikunta lahjoitti omistamansa osuuden Lönnrotin perheen kirjastosta SKS:lle vuonna 1929.

Myös Matti Pohto lukeutuu keskeisiin lahjoittajiin. Omaksi erikoiskokoelmakseen SKS:n kirjastossa on irrotettu arkkikirjallisuuden kokoelma, johon kuuluu yli 2 300 hengellistä ja maallista veisua, arkkisatua ja -kertomusta. Pohdolta kokoelmiin on saatu 1850-luvun puolimaissa, siis Seuran ehdittyä 20 vuoden ikään, puolentoistasataa arkkia. Pohdon lahjoitus kertoo SKS:n lujasta yhteydestä suomalaiseen kirjallisuuteen. Pohtohan oli eläessään myös kiertävä arkkiveisukaupustelija, ja arkkiveisut puolestaan kansankirjallisuutta sanan parhaassa merkityksessä: arkit levisivät kädestä käteen, ja koska ne olivat eräänlaisia lyriikkalehtisiä, joissa laulun yhteyteen oli merkitty millä sävelellä veisu menee, olivat ne laillaan folkloren muoto, kaikuja suullisesta perinteestä. Arkkikirjallisuuden, siis aikansa käyttökirjallisuuden ottaminen

Mikael Agricolan Se Wsi Testamentin kappaleessa näkyy myös kirjan omistushistoria. Kuva: Vesa Kyllönen

mukaan SKS:n kokoelmiin kieliikin suomalaisen kirjallisuuden kehittymistä koskevasta ymmärryksestä, kirjoittamattoman ja kirjoitetun kirjallisuuden yhteydestä, mutta myös siitä, että niin Pohdolle kuin SKS:lle kirjallisuus piti sisällään sekä uskonnollista että kansanomaista kirjallisuutta, ”kunhan vaan [on] suomen kielellä”. Kartuntaluetteloiden perusteella Pohdon tiedetään lahjoittaneen SKS:lle veisujen lisäksi Ericus Ericin *Catechismuksen* (1614) ja Jaakko Finnon *Yxi vähä Rucous Kirian* (1615).

SKS:n kirjasto on siis saanut lahjoituksia niin talonpoikaistaustaiselta Pohdolta kuin kansalliseksi suurmieheksi kohotetulta SKS:n kunniajäseneltä Lönnrotilta. Kartuntakirjoista käy ilmi, että lahjoittajien joukossa on ollut muitakin talonpoikia. Toisaalta niistä selviää, että SKS:n kirjasto on saanut lahjoituksina huomattavat määrät aineistoa Seuran piirissä toimineilta henkilöiltä. Tällaisiksi voidaan lukea perustajajäsenten ohella esimerkiksi Viljo Tarkiainen, Eliel Aspelin-Haapkylä, Rafael Koskimies, Martti Haavio ja Matti Kuusi, joista viimeksi mainittu luovutti kirjastolle laajan sananparsikirjallisuuskokoelmansa vuonna 1988. Seuralla on ollut 1900-luvulla paljon yhteistyötä myös kirjakauppias Isak Gordinin kanssa, niin ostojen kuin lahjoitustenkin tiimoilta.

Kaiken kaikkiaan SKS:n kirjaston kokoelmilla, yksittäisiä kirjasia myöten, on monipuolista historiaa. Kirjaston yksittäiset hyllyluokat rikastuvat, muuttuvat ja kerrostuvat. Joitakin luokkia on 190 toimintavuoden aikana karsittu. Eräät luokat kielivät jo pelkällä olemassaolollaan maailmasta, joka on osin kadonnut; esimerkiksi maa-, karja- metsä-, metsästys-, kala-, puutarha-, siipikarja-, turkis- ja kotitalouskirjallisuus puolusti paremmin paikkaansa agraarisessa Suomessa, samoin Kansanvalistusseuran kalenterit. Toiset luokat ovat kasvaneet ja alkaneet ehkä elää odottamatontakin elämää. Esimerkiksi kasvatuksen ja opetuksen alle aikoinaan muodostettu raittiuskysymyksen ja siveellisyyspyrintöjen hyllyluokka kas-

voi 1900-luvun alkupuolella myös naisasiaan, eläinsuojeluun ja rauhanasiaan liittyvällä kirjallisuudella. Ja kukapa olisi tuolloin uskonut, miten kiinteäksi osaksi suomalaista kirjallisuutta muodostuisi myöhemmin ”lasten ja kasvavan nuorison kertomakirjallisuus ja kasvukauden runous”?

Tätä nykyä kirjaston hankinta toteutetaan ostoin, mutta lahjoituksia otetaan edelleen vastaan. Kirjojen omistushistorialla on kuitenkin 2000-luvulla vähemmän väliä eikä provenienssi sinänsä ole ollut koskaan SKS:n kirjastolle niin tärkeää kuin se, että kirja palvelee kokoelmia ja kokoelmat SKS:n perustavia tehtäviä sekä kirjaston keskeisalojen tutkimusta. Yksittäisten teosten sijaan SKS:n kirjaston arvo muodostuukin kokoelmien jatkuvuudesta. Miten hyvin kirjaston kokoelmat heijastelevat suomalaisen kirjallisuuden, niin kirjoitetun kuin kirjoittamattoman, kehityskulkuja, jää tulevien polvien arvioitavaksi.

Kirjoittaja työskentelee kirjallisuudentutkimuksen tietoasiantuntijana SKS:n kirjastossa